

**ИСКАНЕ ЗА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ДЕРОГАЦИЯ
ОТ ЗАДЪЛЖЕНИЕТО ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА 30
МИНУТЕН СРОК ЗА ЗАТВАРЯНЕ НА ПАЗАРА ЗА
СДЕЛКИ С МЕЖДУЗОНОВ ПРЕНОСЕН
КАПАЦИТЕТ В РАМКИТЕ НА ДЕНЯ
ЕЛЕКТРОЕНЕРГИЕН СИСТЕМЕН ОПЕРАТОР ЕАД**

АВГУСТ, 2025 г.

I. ПРАВНО ОСНОВАНИЕ

Регламент (ЕС) 2024/1747¹ на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година за изменение на регламенти (ЕС) 2019/942² и (ЕС) 2019/943³ по отношение на подобряването на структурата на пазара на електроенергия в Съюза („Регламента“) влиза в сила на 17.07.2024 г. **Съгласно разпоредбата на чл. 8, ал. 1, т. 1 от същия регламент, считано от 1 януари 2026 г. времето на затваряне на пазара за сделки с междוזонов преносен капацитет „в рамките на деня“, трябва да е не повече от 30 минути преди реалното време (30'IDCZGCT).** Предвидена е възможност за операторите на преносни системи (ОПС) да поискат дерогация за период от 2 години.

Искането за дерогация следва да включва:

1. Оценка на въздействието, която отчита:
 - обратната връзка от номинираните оператори на пазара на електроенергия (НОПЕ) и пазарните участници;
 - отрицателното въздействие на такава мярка върху сигурността на доставките в националната електроенергийна система, включително върху платформите за балансиране и
 - отрицателното въздействие върху интегрирането на енергия от възобновяеми източници и емисии на парникови газове.
2. План за действие за съкращаване на времето за затваряне на пазара за сделки с междוזонов преносен капацитет в рамките на 30 минути преди реалното време.

ЕСО, в качеството си на оператор на преносната мрежа на Република България, отчитайки необходимостта от осигуряване сигурността на доставките в националната електроенергийна система, както и на основание чл. 8, ал. 1, т. 1а от Регламента, подготвя искане за предоставяне на дерогация от изискването на чл. 8, ал. 1, т. 1 от Регламента, за срок до 01.01.2029 г. , като основанията за това са посочени в настоящия документ.

I. ЗАСЕГНАТИ ДОКУМЕНТИ

Регламент (ЕС) 2024/1747 е с пряко приложение в държавите членки, въпреки това, някои общоевропейски документи и подзаконови нормативни актове трябва да бъдат изменени, за да се приведат в съответствие с новите правила:

¹ Регламент (ЕС) 2024/1747 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година за изменение на регламенти (ЕС) 2019/942 и (ЕС) 2019/943 по отношение на подобряването на структурата на пазара на електроенергия в Съюза

² Регламент (ЕС) 2019/942 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юни 2019 година за създаване на Агенция на Европейския съюз за сътрудничество между регулаторите на енергия (преработен текст)

³ Регламент (ЕС) 2019/943 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юни 2019 година относно вътрешния пазар на електроенергия (преработен текст)

1. Методологии, създадени съгласно Мрежовите кодекси и Насоките

Времето за отваряне и затваряне на пазара за сделки с междузонава преносна способност „в рамките на деня“, в съответствие с член 59 от Регламент (ЕС) 2015/1222 на Комисията от 24 юли 2015 г. за установяване на насоки за разпределение на капацитет и управление на претоварването (CASM), е една от засегнатите методологии. Времето за затваряне на междузонавата преносна способност „в рамките на деня“ е изрично определено на 60 минути в тази методология за границите на ЕС.

Операторите на преносни системи (ОПС) са изготвили промени на методологията, като изменението е подадено официално в Агенцията за сътрудничество на електроенергийните регулатори (АСЕР). В момента се провежда процедурата съобразно, която АСЕР следва да излезе с решение по представеното от ОПС предложение, в шестмесечен срок.

Засега не е идентифицирана друга засегната методология, но дискусиите, свързани с дизайна, биха могли да повлияят и на други общеевропейски документи.

2. Национални и регионални документи

Документите, които ще бъдат засегнати от въвеждането на 30' IDCZGCT и съответно, ще трябва да бъдат изменени на регионално и национално ниво, са както следва:

На регионално ниво

- Споразумения за съгласуване на графици със съседните оператори.

На национално ниво

- Правила за търговия с електрическа енергия;
- Правила за работа на организиран борсов пазар;
- Инstrukция за известяване и валидиране на търговски и производствени графици в пазарен сегмент „в рамките на деня“;
- Вътрешен график за изпълнение на дейностите и обмен на информация в системите за администриране на пазара на електроенергия в сегмент „в рамките на деня“.

II. ЗАСЕГНАТИ ПРОЦЕСИ И ВЪЗМОЖНИ РИСКОВЕ

Операторите на преносни системи в Европа създадоха общ преглед на засегнатите процеси, с цел улесняване дискусиите относно необходимите промени във връзка с въвеждането на новото време. Установи се, че при промяна на 30' IDCZGCT ще бъдат засегнати само процесите, свързани с пазара „в рамките на деня“, така че всяко

позоваване на процеси следва да се разбира като позоваване на процесите „в рамките на деня“.

30'IDCZGCT следва да бъде установен на ниво граница на тържната зона (BZB), което трябва да бъде променено в централните системи на XBID и в локалните системи на НОПЕ. Ще има значително намалено време за валидиране на резултатите от пазара в сегмент „в рамките на деня“ (SIDC) и последващото трансгранично съгласуване на графициите със съседните оператори. След като резултатите от SIDC бъдат валидирани, данните служат за организирането и прецизирането на по-нататъшните процеси, които използват междוזонния капацитет като процесите на балансиране и управление на претоварването.

1. Промени, свързани с дейностите по свързване на пазарите

В системата за управление на пазара „в рамките на деня“ – XBID и по-специално, в модула за управление на капацитети (CMM – capacity management module) ще следва да се извършат настройки за преминаването от 60 на 30 минути за всички междусистемни връзки. Локалните системи на НОПЕ, потенциално, ще бъдат променени, за да се съобразят с промяната между трансграничните и локалните продукти. Това е вероятно да засегне и XBID SOB (Shared Order Book) модула, който в момента се оперира от НОПЕ. От страна на Управителния комитет на пазарните обединения (MCSC) беше изготвена заявка за промяна, с цел обхващане на тези промени.

2. Промени, свързани с известяването и съгласуването на графици, информационен обмен със системите на борсовите оператори

Към настоящия момент, известяването и съгласуването на графициите от търговските участници става съгласно одобрени правила и инструкции, в които е отчетено технологичното време за тяхното съгласуване, корекционни цикли (в случай на разлики) и съответното съгласуване на графициите за междусистемен обмен. При сегашния срок на затваряне на пазарен сегмент „в рамките на деня“ от 60 минути преди доставката, системата за администриране на пазара на електроенергия (MMS) очаква от борсовия оператор – „Българска независима енергийна борса“ ЕАД (БНЕБ) и системата XBID, графици до 45 минути преди периода на доставка. В следващите 15 минути, MMS автоматично изпраща на съседите преносни оператори актуализираните графици за междусистемен обмен, като в същото време приема техните и ги сравнява. Времето за съгласуване в случай на разлика е 15 минути (времето до новия цикъл). След успешно съгласуване на графициите, MMS изпраща актуализирани графици към верификационната платформа (VP) на координационен център „Север“ (Amprion GmbH), където те повторно се съгласуват с тези от съседните оператори. Ако няма разлики в графициите, този процес протича около 30 мин. преди периода на доставка. След като графициите са окончателно съгласувани, MMS изпраща автоматично актуализираните и валидирани данни за обмен на автоматичната система за диспечерско управление (SCADA / EMS) и свободните преносни способности за нуждите на платформата за нетиране на небалансите (IGCC), около 10 минути преди периода на доставка.

При въвеждане на срок от 30 минути преди доставка, това ще съкрати съществено и без това кратките срокове за реакция на операторите, като в случай на проблем, може да доведе до грешни данни в системата SCADA / EMS и да се реализират големи стойности на така наречените „неумишлени отклонения“, които впоследствие ЕСО ще трябва да заплати. Тези разходи, респективно, ще се прехвърлят и към участниците на пазара в България. Въвеждането на срок за затваряне 30 минути преди доставка, изисква цялостна преработка на процесите по съгласуване на графици между ЕСО и съседните оператори от регион Югоизточна Европа (най-вече с преносните оператори на Румъния и Гърция, с които ЕСО има общи правила, споразумения и регионални методики) и не на последно място, с БНЕБ. В допълнение, следва да се изготви нова методология за обмен на графици със съседните оператори и верификационната платформа.

3. Промени обхващащи процесите по балансиране

Процесът на балансиране е повлиян по отношение наличието на данни за междузонов капацитет. Крайният срок за предоставяне на данни на балансиращата платформа за активиране на резерви от ръчно вторично регулиране (mFRR) MARI, за продуктите с директно активиране, е T-25 минути. Това означава, че разпределението и валидирането на резултатите от SIDC⁴; изчисляването на наличните остатъчни капацитети и по-късно, преизчисляването на наличните капацитети по време на процеса за изчисляване на междузоновата преносна способност във времеви интервал за балансиране за обмен на балансираща енергия (BTCC) и накрая, подаването на тези данни за междузонов преносен капацитет до балансиращите платформи, е 5 минути. Настоящите процеси не биха могли да се вместят в този времеви прозорец, така че е необходимо прилагането на оптимизация и паралелно изпълнение, както и потенциално преговаряне на съответните споразумения.

Операторите на преносни системи продължават да оценяват възможностите за оптимизиране на процесите, както преди BTCC така и след процеса на преизчисляване на капацитета за балансиране и обмен на балансираща енергия. Разглеждат се различни варианти, включващи централни и/или локални промени на системите. Възможните решения се очаква да бъдат въведени след 01.01.2026 г.

4. Отрицателно въздействие върху работата на системата и сигурността на доставките

Въвеждането на 30' IDCZGCT следва да е съобразено с оперативните ограничения на системата, които зависят от мерките, които преносните оператори предприемат за балансиране на системата. Скъсяване на периода означава намаляване на времето за реакция от страна на преносните оператори в критични ситуации, което следва да е обезпечено с наличие на повече резерви с кратък срок за активиране, с цел коригиращи мерки за стабилизиране на националната система и избягване на междузонови претоварвания.

⁴ Единния пазар „в рамките на деня“

Допълнително, въвеждането на скъсяването на периода ще изисква и промени в локалната платформа за набиране на предложения за балансираща енергия по отношение автоматизирането на каналите за обмен на информация.

III. ОЦЕНКА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО

При изготвянето на оценката на въздействието се прие подход, при който влиянието върху сигурността на доставките се разглежда като предпоставка за управлението на разходната ефективност; отчита се влиянието върху интеграцията на възобновяемите енергийни източници и отпечатъкът на въглеродните емисии.

Накратко, това означава, че отрицателните въздействия върху сигурността на доставките влияят върху разходната ефективност и интеграцията на ВЕИ.

На следващо място следва да се отбележи, че извършването на такава оценка на въздействието от прилагането на 30'IDCZGCT, считано от 1 януари 2026 г., е обусловено от голяма несигурност поради връзката на промяната с други процеси и проекти. Съществува вероятност тези зависими проекти да се развият по различен от предвидения начин. Поради тази причина, за ЕСО е непосилно, на този етап, да определи количествено отрицателните ефекти от прилагането на изискването. Вместо това, дружеството предоставя оценка на въздействията на 30'IDCZGCT, като са представени причинно-следствените връзки между съкратения срок и отражението му, съответно, върху: сигурността на доставките, разходната ефективност, интеграцията на ВЕИ и въглеродните емисии.

1. Оценка на отрицателното въздействие на мярката върху сигурността на доставките в националната електроенергийна система

Прилагането на 30'IDCZGCT от 1 януари 2026 г. ще увеличи риска от негативни последици за сигурността на доставките, в контекста на драматично променящата се пазарна и оперативна среда. Оценените последици за сигурността на доставките са описани подробно по-долу:

Въздействие върху оперативните процеси, свързани с управлението на небалансите

30'IDCZGCT съкращава времето, с което операторите разполагат, за да получат общ преглед на потоците, наличния преносен капацитет и небалансите в рамките на оперативния четвърт час, както и да се подготвят за следващия четвърт час. ЕСО няма да има достатъчно време да прилага ръчни оперативни процеси след 30'IDCZGCT, например по отношение на активната мощност (ASP) със съседни ОПС, кръговите потоци и др. Дори ако по-краткото време за затваряне на пазара, хипотетично, намалява средните стойности на небалансите в ЕЕС, то при възникването на сложни оперативни

ситуации (внезапни промени в метеорологичните условия, прекъсвания или други непредвидени събития), времето за реакция от страна на ОПС ще е намалено двойно. Следователно, съществува риск ОПС да трябва да се справят със съществени количества небаланси за значително по-кратко време на разположение. По-краткото налично време за реакция увеличава риска от претоварване на мрежата и намалена честотна стабилност, които трябва да бъдат смекчени с коригиращи действия.

По-висок оперативен риск в процесите, свързани с управлението на локалното претоварване

В случай на въвеждане на 30'IDCZGCT, считано от 01.01.2026 г., има вероятност ЕСО все още да не се е присъединило към платформата MARI, което би увеличило времето за избор на оферта от 8 на 13 минути. Тези допълнителни 5 минути могат да са критични в ситуации за ефективно управление на претоварванията, с което би се повишил риска от активиране на грешни оферти, по-скъпи оферти или недостатъчно оферти.

В допълнение на представеното по-горе, ЕСО няма да може да приоритизира критични информационни ресурси, нужни за осигуряване на необходимото ниво на автоматизиране на процесите, свързани с управление на претоварванията. Това може да доведе до използване на скъпи коригиращи мерки или превантивно ограничаване на производители на енергия от възобновяеми енергийни източници (ВЕИ).

Комбинирани, описаните ефекти могат да увеличат необходимостта от прилагане на нецелесъобразни коригиращи действия за смекчаване на претоварванията на мрежата, например прекъсвания на товара, прилагане на по-висок марж на безопасност при изчисленията на преносните способности или превантивно ограничаване на ВЕИ.

Несигурност относно въздействието върху бъдещите нужди от спомагателни услуги

30'IDCZGCT ограничава възможностите за диспечирание при оперативното управление на небалансите. Освен това, ОПС може да се сблъска с предизвикателство поради недостатъчна пазарна ликвидност на балансиращите пазари за mFRR и aFRR, ако ОПС задържат повече оферти за управление на локалното претоварване, отколкото е необходимо. По-краткото налично време рискува да ограничи възможността за извършване на директни активирания през платформата MARI малко след 30'IDCZGCT, както беше описано по-горе.

 Повишена нужда от надеждни нови информационно-технологични (ИТ) решения
30' IDCZGCT увеличава нуждата от автоматизация на оперативните процеси и съкращава наличното време, в което могат да се приложат ръчни резервни решения в случай на комуникационни и ИТ проблеми.

Намаленото време след затваряне на пазара „в рамките на деня“ води до по-малко време за оценка на наличния капацитет за нуждите на балансиращия пазар и балансиращите платформи и увеличена зависимостта от наличните ИТ системи.

В такива случаи може да се наложи операторите да спрат междузоновите транзакции на пазара „в рамките на деня“, като нулират наличния капацитет („затваряне на границата“), което също ще окаже влияние върху последващите процеси на балансиращия пазар, с временно прекъсване на обмените с PICASSO, MARI и IGCC. Това от своя страна ще доведе до спиране на възможността за компенсиране на небалансите и достъп до допълнителни балансиращи енергийни ресурси за периода на прекъсването.

2. Оценка на отрицателното въздействие на мярката върху икономическата ефективност включително върху платформите за балансиране

Със съкращаването на срока до 30 минути преди доставка, се намалява времето за реакция при настъпване на аварийна ситуация в системите на ЕСО, както и за задействане на доставчиците на балансиращи услуги. Текущият краен срок за подаване на предложения за активиране на балансираща енергия, от страна на доставчиците на балансиращи услуги, е 25 минути преди периода на доставка, което при въвеждането на краен срок за затваряне на междузоновия пазар „в рамките на деня“ от 30 минути преди периода на доставка, ще ограничи до 5 минути времето за оптимизиране на инсталирания капацитет и икономическите ползи на доставчиците на балансиращи услуги (ДБУ), чрез подаване на предложения за останалото налично количество енергия, за целите на балансиране на електроенергийната система.

Сроковете за съставяне на локален приоритетен списък и изпращането му към обобщоевропейските платформи за балансиране MARI и PICASSO⁵, от страна на ЕСО, както и последващото му обединяване в общ приоритетен списък с цел повишаване на конкурентоспособността и икономическото благополучие на всички участници на пазара на електроенергия, е 10 минути преди периода на доставка. С оглед на кратките срокове, при настъпване на непредвидена или аварийна ситуация в някои от информационните системи на ЕСО или даден ДБУ, може да се стигне до различни сценарии с отрицателен ефект, като например невъзможност за подаване на актуално предложение за активиране на балансираща енергия, от страна на ДБУ или невъзможност за изпращане на актуален локален приоритетен списък към обобщоевропейските платформи за балансираща енергия и т.н. Всеки възможен неблагоприятен сценарий води след себе си до липсата на определени икономически ползи, ефективност и намалена конкурентоспособност.

Наличието на увеличени отклонения от плана за работа на SCADA / EMS, вследствие на скъсените срокове и липсата на съгласуване преди доставка, ще доведе до ненужно активиране на мощностни резерви и оттам, до повишени разходи за ЕСО и търговските участници на електроенергийния пазар.

⁵ Platform for the International Coordination of Automated Frequency Restoration and Stable System Operation – Платформа за международна координация на автоматизираното възстановяване на честотата и стабилната работа на системата

По оценка на ЕСО, въвеждането на 30'IDCZGCT от 01.01.2026 г. ще доведе до намалена ефективност на разходите както за оператора, така и за пазарните участници. Тази промяна може да се отрази на разходите чрез:

- ❖ Висок риск от активиране на скъпи коригиращи действия (напр. прекъсвания / намаляване на товара, превантивно ограничаване на ВЕИ) за поддържане на безопасната работа на системата, вместо прилагане на пазарни инструменти (активиране на енергията на балансиращите пазари), особено по време на критични оперативни ситуации.
- ❖ Повишени разходи за управление на претоварванията поради неефективно разпределение на ресурсите за управление на локалното претоварване на мрежата в резултат на комбинация от неавтоматизирани процеси за управление на претоварването и по-малко време за управление на претоварванията с ръчни процеси, базирани на последните пазарни резултати.
- ❖ Повишаване разходите за допълнителни услуги поради повишена необходимост от aFRR⁶, поради ограничена възможност за директно активиране на платформата MARI веднага след затваряне на пазара „в рамките на деня“;
- ❖ Преразпределение на вътрешни ресурси и модернизация на съществуващите ИТ системи.

Въвеждането на 30'IDCZGCT от 01.01.2026 г. ще има следните социално-икономически последици:

- ❖ Повишен риск да се осигури безопасната работа на системата при ситуации с големи небаланси или претоварвания на мрежата.
- ❖ Повишени разходи за управление на претоварванията при избор на оферти с по-високи стойности, поради недостатъчното наличие на ресурси. Повишени цени на електрическата енергия поради ограничаване на ВЕИ централите; например при управление на небаланси или претоварвания на мрежата, или поради ограничения върху преносния капацитет, което означава, че по-скъпи активи се диспечират на пазара вместо ограничените ВЕИ активи.
- ❖ Повишени цени на балансиращата енергия поради неефективно балансиране и повишена нужда от aFRR, поради ограничаване на ръчните операции или невъзможност за активиране на енергия на платформата MARI веднага след затваряне на пазара „в рамките на деня“. По-високите цени на небалансите ще рефлектират в по-високи разходи за участниците на пазара, особено за по-трудно прогнозируемите ВЕИ производители.
- ❖ Неефективно използване на преносния капацитет поради увеличаване на маржовете на безопасност, прилагани в процесите на изчисляване на капацитета,

⁶ Automated Frequency Restoration Reserve (aFRR) – резерв за вторично автоматично регулиране на честотата

с цел смекчаване рисковете от претоварване на мрежата или при комуникационни / ИТ проблеми. Това ограничава възможностите за търговия за участниците на пазара.

Тези последици могат да доведат до по-малко ефективно разпределение на ресурсите както на спот, така и на балансиращия пазар и по този начин, директно да доведат до по-високи цени на електроенергията за потребителите.

3. Оценка на отрицателното въздействие на мярката върху интегрирането на енергия от възобновяеми източници и емисиите на парникови газове

Въвеждането на 30' IDCZGCT, считано от 01.01.2026 г., непряко ще повлияе негативно на интегрирането на производството от възобновяеми енергийни източници и емисиите от въглероден диоксид поради следните причини:

- увеличаване риска от необходимост от ограничаване на производителите на ВЕИ с цел балансиране на системата;
- увеличаване риска от необходимост от ограничаване на ВЕИ при управление на претоварванията;
- влошаване пазарни условия за интеграция на ВЕИ поради по-високи цени на небалансите;
- влошени пазарни условия за интеграция на ВЕИ поради прилагането на по-високи граници на безопасност при изчисляване на капацитета.

Тези ефекти могат да имат и дългосрочни последици за интеграцията на възобновяема енергия, ако повлияят на инвестиционните решения.

Допълнително завишеното ограничаване на ВЕИ ще има значителен негативен ефект върху емисиите на парникови газове.

IV. ПЪТНА КАРТА ЗА ДЕЙСТВИЕ

Като част от искането за дерогация, ЕСО предоставя пътна карта за действие, описваща действията, които дружеството счита за необходими, преди да може да изпълни изискванията за прилагане на 30' IDCZGCT. Пътната карта съдържа основните стъпки, които следва да бъдат успешно преминати и изпълнени, с цел успешно въвеждане на 30' IDCZGCT до 1 януари 2029 г.

Пътна карта за действие за съкращаване на времето за затваряне на пазара за сделки с междузонав преносен капацитет в рамките на 30 минути преди реалното време, е представена по-долу:

	Предпоставки за въвеждане на срок от 30' IDCZGCT	Необходими действия	Срок
1	Уведомяване на ДБУ за предстоящите промени и получаване на обратна връзка относно тяхната готовност за изпълнение на новите условия	Провеждане на разяснителна кампания към ДБУ	Q1, 2026 г.
2	Въвеждане на нова пазарна система, съпроводена с: - изготвяне на задание - разработване - тестване - обучение на администриращите експерти - внедряване - обучение и тестване с пазарни участници	Предвидено е разработването на нова система, която да управлява дейностите на ЕСО свързани с администрирането на пазарите: „ден напред“, „в рамките на деня“, балансиращ пазар и разпределението на преносни способности (търгове)	Q4, 2026 – Q4, 2027
3	Адаптиране на локалните информационни системи на ДБУ	Адаптация и тестване на автоматизирания канал за комуникация	Q1, 2027 г.
4	Промени в платформата за набиране на предложения за балансираща енергия, следните основни етапи се очакват: - изготвяне на задание - разработване - тестване - внедряване	Разработка на нов, напълно автоматизиран канал за подаване на предложения за активиране на балансираща енергия и комуникация с ДБУ	Q4, 2027 г.
5	Промени в правилата за набиране на предложения за балансираща енергия към ДБУ	Изготвяне на изисквания за автоматизиран канал на комуникация с платформата за набиране на локални предложения за балансираща енергия на ЕСО	Q4, 2027 г.

6	Промени в подзаконовата регулаторна рамка (Правила за търговия, инструкции и др.)	Изготвяне на проекти и одобрението им от компетентните за това органи	Q2, 2028 г.
7	Промени в споразуменията за съгласуване на графици със съседните оператори (Matching Specification)	Комуникация със съседните оператори	Q3, 2028 г.
8	Промяна в начина на съгласуване на графици и данни между оператори, верификационна платформа и платформата за непрекъсната търговия „в рамките на деня“ XBID	Тестове с всички засегнати страни (преносен оператор, национален борсов оператор, координационен център Amprion GmbH)	Q3, 2028 г.

Изложените стъпки предвиждат нови и модернизиране на съществуващите ИТ решения, изменения в подзаконови нормативни документи, инструкции и правила, като представляват съществена предпоставка за успешното и безпроблемно внедряване на 30'IDCZGCT.